

רבד הזהב

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת בשלח תש"פ

ואמר פרעה לבני ישראל (י"ד. ג')

פירש רש"י לבני ישראל על בני ישראל. ובתרגום יונתן כתב שיאמר כן לדתן ואבירם שנשאר במצרים, וצ"ב מה בא ללמדנו בכך, דאם מלמדינו שזו תהיה מחשבתו והבנתו של פרעה, היה לו לומר "ואמר פרעה" דהיינו בלבו, ולשם מה הוצרך להזכיר דתן ואבירם, וצ"ע.

ויבקעו המים (י"ד. כ"א)

איתא בסוטה (דף ב.) קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף, וביאר המהר"ל (ס) דכפי שקשה לקחת ים שהוא אחד ולחצותו לשנים, כך קשה לעשות משנים "והיו לבשר אחד", ויש להעיר דלפי דבריו אי"ז דומה כ"כ, דבקריעת ים סוף הקושי הוא לחלק לשנים, משא"כ בזיווגו של אדם הקושי הוא לחבר שנים.

ונראה דבאמת גם קריעת הים הוא חיבור של כמה חלקים לאחד, דהנה כשמחלקים את המים לבי חלקים, המציאות היא שכל המים מיד יפלו בחזרה, והטעם בזה כיון שהמים מורכבים מהרבה טיפות שאינם מחוברים אחד לשני, משא"כ שולחן עץ שהוא דבר אחד, ודוגמא לדבר דאם יחלק ערימת אגוזים גם זה כמו במים שכל ערימת האגוזים תיפול, משום שאינם מחוברים אחד עם השני, וא"כ מבואר דהנס בקריעת ים סוף היה שהתחברו כל הטיפות לגוש אחד מצד אחד, ולגוש אחד מצד השני, [וכמו שכתוב "קפאו תהומות בלב ים", דיי"מ דהים נעשה לדבר מוצק], ומעתה מבואר הדמיון לקריעת ים סוף, דכמו שבקריעת ים סוף התחברו כל הטיפות יחד, כך בזיווגו של אדם, שהאדם עם אשתו מתחברים לבשר אחד.

ויבקעו המים (ס)

יש לדון האם ים מיקרי קרקעית הים או המים שעליה זה נקרא ים, והאריכו בזה המפרשים בכמה מקומות.

ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם

חומה (י"ד. כ"ב)

ולהלן אחרי שהים חזר לאיתנו כתוב "ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה", ויש ב' הבדלים בין המקראות, האחד שכאן כתוב "בתוך הים ביבשה" ולהלן כתוב "ביבשה בתוך הים", ועוד שכאן כתוב "חומה" מלא, ולהלן כתוב "חמה" חסר.

וביאר הגר"א דהנה מובא שהיתה חמה על בני ישראל בגלל פסלו של מיכה, וכשהוא עבר בים רצה הים להטביעו, ומעתה יתיישבו המקראות כמין חומר, דכאן מדובר כשבני ישראל נכנסו לים, ולכן כתוב "בתוך הים ביבשה", והיינו שבני ישראל נכנסו לתוך הים אבל חלקם עדיין נותרו ביבשה, ולהלן מדובר על יציאתם מהים ולכן כתוב "ביבשה בתוך הים", דהיינו שהראשונים כבר היו ביבשה אבל האחרונים עדיין לא יצאו מהים, והנה מיכה היה משבט דן שהיו המאסף לכל המחנות, וא"כ מיושב שבתחילה כשבט דן האחרונים היו ביבשה עדיין לא התעוררה החמה, ולכן כתוב חומה, ורק אח"כ כשכולם יצאו מהים ורק שבת דן האחרונים נשארו, התעוררה חמה על פסל מיכה, ולכן כתוב חמה.

וירדפו מצרים ויבואו אחריהם כל סוס פרעה רכבו

ופרשיו אל תוך הים (י"ד. כ"ג)

צ"ע דאחר שראו המצרים שהים שב לאיתנו, למה המשיכו לרדוף, וכי לא הבינו שהוא נס בשביל ישראל, ויש מתרצים דהקב"ה דחפס בכח, אמנם בטעמא דקרא כתב דהנה כל מימות שבעולם נבקעו לשנים, [וכמבואר ברש"י לעיל (פסוק כ"א)], וביאר דהקב"ה עשה כן כדי שע"י זה יחשבו מצרים שאי"ז נס שנעשה לישראל, ולכן נכנסו לתוך הים, אבל בפשטות נראה דהטעם שכל מימות שבעולם נבקעו הוא כדי לפרסם את הנס בכל העולם.

לא נשאר בהם עד אחד (י"ד. כ"ח)

יש אומרים שפרעה עשה תשובה, עיין בפרקי דר"א (פרק מ"ג), ובמדרש איתא אמר ר' נחמיה "ולא נשאר עד אחד" דהיינו מלבד אחד, הוא פרעה שמלך אח"כ בנינו, ור' יהודה אמר שגם הוא טבע, וכתב המשך חכמה דרבי יהודה לשיטתו דס"ל במנחות (דף סח.) עד ועד בכלל.

אשירה לה' (ש)

בפשטות כאן מתחיל השירה, הנה בפסוקי השירה רש"י נטה מלפרש את הפסוקים כפשטותם, ויש לעיין כיצד יש לכוין בתפילה בכל יום אם כהפשטות או כפירוש רש"י, ונביא כמה דוגמאות לכך, בפסוק ב' "עזי וזמרת יה", בפשטות הכוונה לשון זימרה ושירה, אבל ברש"י פירש לשון זמירה וקצירה, דהיינו שהקב"ה נקם במצרים, בפסוק ח' "נצבו כמו נד נוזלים" בפשטות הוא מלשון נאד דהיינו כלי, ורש"י פירש שהוא מלשון צבור וכוונס, בפסוק ט' "תורישמו יד"י" בפשטות הוא מלשון שירוש להם, דהיינו שיכה אותם בחרב, ורש"י פירש דהוא מלשון רישות ודלות, בפסוק י"ב "נטית ימינך" בפשטות הכוונה שהקב"ה מרים ידו עליהם, ורש"י פירש שהכל נתון בידי הקב"ה וכשנטה ידו כולם נופלים בהטיתה.

צללו כעופרת במים אדירים (ט"ו. י')

ברש"י במנחות (דף ג.) כתב דהאדירים קאי על המצרים, [וכן הוא "בטעמים" דיש תחת תיבת "במים" טיפחא להפסק], אמנם ברש"י בשופטים (ה' כ"ה) כתב דאדירים קאי על המים, ונפק"מ כשאומרים "אז ישירי" היכן יש להפסיק, ובמשנ"ב (סי' נ"א סק"ז) כתב דיש להפסיק בין במים לאדירים, דאדירים קאי אמצרים.

מכון לשבתך (ט"ו. י"ז)

פירש רש"י מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה ע"כ. הנה איתא בגמ' בשבועות (דף טו.): דבית המקדש השלישי לא ירד ביו"ט, משום דאסור לבנות ביו"ט, והקשו תוס' דהא יהא בידי שמים, ומ"ט לא יוכל להבנות.

וביאר בזה הערוך לנר (סוכה דף מא.) דבאמת יהיה ב' דברים, האחד דירד מהשמים בית המקדש מאש, והוא החלק הרוחני של בית המקדש, ושנית שיבנוהו למטה מאבנים, וא"כ מה שכתב רש"י "דבית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה", אזיל על בית המקדש מאש.

ושמעתי מהגר"צ פלמן זצ"ל דזהו מה שאומרים בתפילה "בנה ביתך כבתחילה", דהיינו הבית מהאבנים, "ויוכון מקדשך על מכונו" דהיינו הבית מהאש, ואח"כ מוסיפים "והראנו בבנינו", דהוא הבית מהאבנים, "ושמחינו בתיקונו" הוא הבית מהאש.

וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (ט"ו. כ"ב)

איתא בב"ק (דף פ"ב.) וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר "הוי כל צמא לכו למים", כיון שהלכו ג' ימים בלא תורה מיד נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת בשני ובחמישי, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה.

וחז"ן מכאן מהו כח התורה, דג' ימים בלא תורה אפשר למות, ומאידך השומע י' פסוקים בלבד ואף שאינו לומד את הסוגיות בעיון, מקבל חיות לג' ימים.

ומה שהוסיפו לקרוא במנחה בשבת, איתא בגמ' (ס) שהוא משום יושבי קרנות, והרא"ש (על התורה) הוסיף עוד כדי שיהא העליות של הכהנים והלוויים שוים לעליות הישראל, דלישראל היה ה' עליות בשבת, וב' בחול, ובסה"כ הם ז' עליות, ולכהן ולוי היה ב' עליות בשבת, וד' בשני וחמישי, ובסה"כ הם ו' עליות, לכן הוסיפו בשבת במנחה עוד ב' עליות לכהן ולוי, ועליה אחת לישראל, כדי שסה"כ יהיה בין לכהנים וללוויים ובין לישראלים ח' עליות כל שבוע.

וימתקו המים (ט"ו. כ"ה)

ובמדרש כתוב דנמתקו המים, וצ"ב מה מוסיף על הפסוק. ושמעתי בזה מאחי הגר"א שליט"א דמובא בשם הגי"ר משה קרליץ זצ"ל [אח של החזו"א] דהנה כשיש מים מרים ומערבבים בהם סוכר, אי"ז שהמים עצמם נעשו מתוקים, אלא רק טעם המים הוא מתוק, וכוונת המדרש שכאן המים עצמם נעשו מתוקים.

[והנה כתוב שהפסוקים כאן הם משל על התורה, ויש ללמוד מכאן על מתיקות התורה, דהנה חיי האדם הם מרים [וכפי שהאריך במסילת ישרים פ"א], והנה האדם מנסה למתק את חיינו במעדנים טיולים וכדו', אמנם באמת אי"ז שחיינו נעשים מתוקים, אלא הוא רק מרגיש

טעם מתוק, ורק ע"י שיעמול בתורה יוכל להפוך את חייו למתוקים באמת.

ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים

וגו' (ט"ז. ד')

השב שמעתתא בהקדמה האריך לבאר דהמון הוא לחם אבירים של מלאכי השרת מן השמים, דהוא רוחני, ועל ידו אין לאדם בחירה, אלא מוכרח לעשות כרצון ה', ולכן בני ישראל התלוננו על המן שרצו לעבוד את ה' בבחירה ולא בכפייה, וכן במתן תורה הקב"ה כפה עליהם הר כגיגית, וכתב השי"ש בשם הגור אריה (שמות י"ט. י"ז) שסיבת הכפייה היא מפני שבתורה חייבים ללמוד מתוך הכרח, והביא מדרש על הפסוק דאונס נערה (דברים כ"ב. כ"ט) "לא יוכל שלחה כל ימיו", דכיון שעשה מתוך כפייה אין בזה בחירה.

והוא יסוד גדול לאדם, שאדם תמיד צריך לעשות לעצמו מחייב, דאדם שמנסה ללמוד רק מתוך בחירה אי"ז טוב, שהלימוד לא מחזיק מעמד לזמן רב, אבל כשהאדם כופה על עצמו כדוגמא שקובע חברותא ועי"ז לא נעים לו להחסיר בלימוד, הלימוד מחזיק מעמד לאורך זמן. ועי"ז לא ביאר השי"ש עוד מה שכתוב בפרשת בהעלותך, בתלונת של בני ישראל על המן, וכתוב שם "והנה העם בוכה למשפחותיו", ודרשו חז"ל שבכו על עסקי עריות, ובפשוטו קשה מה השייכות בין שני הדברים, אמנם למה שנתבאר מבואר דהנה גר שנתגייר קקטן שנולד דמי וא"כ אין עליו איסור עריות, וכל זה רק כשנתגייר ברצון, אבל במעמד הר סיני כיון שהיה באונס איכא איסור עריות, אבל בני ישראל רצו שיהיה בחירה ולכן בכו על עסקי עריות.

הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה (שם)

יש שכתבו לבאר כיצד עשו חסד במדבר, ע"י שאחד חשב טעם במן שהיה ערב לחיכו, ואח"כ אמר לשני שיחשוב אותו הטעם.

לקטו ממנו איש לפי אכלו (שם)

ולחלו (פסוק כ"א) כתוב "כפי אכלו", וביאר המלבי"ם ד"לפ"י הוא לשון עתיד, כמו "ולפי רוב השנים" (ויקרא כ"ה. ט"ז), דהיינו שלכל אחד הגיע עומר שלם, "וכפ"י הוא לשון עבר, והיינו שהיו אנשים שהותירו חצי מהעומר, והראו בזה שמספיק להם חצי עומר, ולכן מחר קבלו חצי עומר, ושמעתי מחכ"א שאמר שהוא לימוד גדול לאדם, דהנה יש אנשים שהם בעלי כשרונות גדולים, אבל הם לא מנצלים אותם כפי שיכולים, [וכפי שאומרים שרק כחמש אחוז משכל האדם מנוצל], ומראים שהם לא צריכים הרבה שכל, ולכן משמים לוקחים להם, וכן הוא בהרבה דברים כגון מנוחת הנפש, כוחות, זמן ועוד, [ועיין בחובות הלבבות שער חשבון הנפש פי"ג "ואם התעלם"].

ומרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל היה מאריך בזה הרבה, שאם האדם לא ינצל את המתנות שקיבל מהקב"ה יפסיק לקבל את המתנות, [ויש להוסיף דבדאי גם אם לא ניצל והפסיד את המתנה, יכול להתחזק ולקבל מחדש].

והנה איתא בברכות (דף לא.): לגבי חנה שאמרה להקב"ה שדים הללו שנתת בי למה נתת וכי לא בשביל תינוק שינק, ושמעתי לבאר שחנה יכלה לומר כך כיון שניצלה את כל איבריה, לכך בקשה שהקב"ה יתן לה לנצל את כל אבריה, אבל אדם שאינו מנצל את כל איבריו, ודאי שאינו יכול לתבוע מהקב"ה איברים מסוימים שרוצה לנצלם וכנ"ל.

ויאמר אליהם הוא אשר דיבר ה' שבתון שבת קדש לה'

מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו (ט"ז. כ"ג)

יש שפירשו דהמון היה צריך בישול גמור, ולדבריהם אתי שפיר מה שהזהיר להם שיכינו הכל מערב שבת, אבל יש מפרשים שהבישול והאפיה במן היו רק על ידי מחשבה, וכמו כל הטעמים שטעמו במן, ולדבריהם צ"ב מ"ט הוצרכו להכין מערב שבת, והא לאו מלאכה קא עבדי, ובדעת זקנים כתב דאיסורו משום מתקן ולכן היה אסור בשבת, והוצרכו לחשוב על הבישול מערב שבת, [ועיין בדרך אמונה פי"א משמיטה הל"ז בביאור ההלכה].

לע"נ הגאון רבי יוסף בן הג"ר יהושע זליג דיסקין זצוק"ל

אביו של רבינו יבלחט"א, מר"י תפארת ציון

נלב"ע ו' שבט תשע"ו - ת.נ.צ.ב.ה.

כי ה' נתן לכם השבת (ט"ז. כ"ט)

צ"ב דכבר נצטוו על השבת במרה, וביאר הגר"י דשם היה ציווי על השבת, וכאן קיבלו את השבת במתנה. וכדאיתא בגמ' בביצה (דף טו.) מתנה אחת יש לי בבית גנזי ושבת שמה, וזה הביאור במה שאומרים בהגדה של פסח אילו האכילנו את המן, ורק אח"כ אילו נתן לנו את השבת, וקשה דהרי שבת נצטוו קודם, אלא שהמתנה של שבת באה רק אח"כ, וכמבואר כאן.

שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו (שם)

פירש רש"י דמכאן ילפינן איסור תחומין, והנה באיסור תחומין יש ב' דינים, האחד לא לצאת מחוץ לתחום, והשני שישב במקומו, ונפק"מ דאסור ג"כ שאחר יוצאו אפילו שהוא אינו הולך, דסו"ס נמצא שהוא חוץ לתחום ואינו במקומו, ועיין בקה"י עירובין (סי' ט"ז) שהאריך בזה, ויש לדון במי שנסע בערב שבת לעיר אחרת האם מותר להשתמש בבגדיו ולצאת מחוץ לד' אמות, ולכאוי יאסר דהא כליו של אדם קונים שביתה היכן שנמצא האדם, [אלא א"כ השאלים], ונמצא דכליו הו' מחוץ לתחום, ואין להם אלא ד' אמות, ואפילו שהוא אינו מוליכם, מ"מ בעינן שכליו ישארו במקומם כל השבת, וכן משמע בביאור הלכה (סי' ת"א ד"ה קונין), וציין לשו"ע סי' שצ"ז סעי' י"ז, וא"כ קשה כיון דנתבאר דשבו איש תחתיו היינו דהאדם צריך לדאוג שיהיה בתוך תחומו, א"כ היאך מותר לו לנסוע בערב שבת ועי"ז נמצא שכליו חוץ לתחומם, וצ"ל דהאיסור הוא רק בשבת אבל בערב שבת אין איסור, וצ"ע.

וטעמו כצפיחת בדבש (ט"ז. ל"א)

מטו משמיה דהחפץ חיים שמי שלא חשב כלל על טעם במן, לא היה מרגיש בו טעם כלל, שדבר שלא חושבים עליו אין בו טעם, וצ"ב דבקרא כתוב "וטעמו כצפיחת בדבש", ובפשוטו מבואר דאף בסתמא אם לא היה חושב היה מרגיש בו טעם, ועוד צ"ב דרש"י על הפסוק וחם השמש ונמס פירש דהגוים היו אוכלים הצביים שהיו שותים משיירי המן, והיו טועמים הגוים טעם מיוחד, אפילו שלא חשבו.

והנח אתו לפני ה' (ט"ז. ל"ג)

פירש רש"י לפני הארון. ולעיל (פסוק ל"ב) כתב רש"י שהמן נשאר לימי ירמיהו, שלא עסקו בתורה וטענו שאם יעסקו בתורה מהיכן יתפרנסו, וירמיהו הוציא להן צנצנת מן, ואמר להם ראו בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחים יש לו למקום, וצ"ע דהא המן היה מונח בארון שהיה מונח בקודש הקודשים, וכיצד הותר לירמיהו להכנס לקדש הקדשים להוציא את המן, ונראה דצ"ל שהיה כאן היתר מיוחד להכנס וצ"ע.

והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם (י"ז. ו')

כתב האור החיים שמצאנו הרבה מקומות שהוציאו מים מסלע, וכאן החידוש שאפילו שלא היה להם עדיין תורה הוציא מים, והנה משמעות הכתוב "ויצאו" שהמים יצאו מאליהם, וצ"ע מ"ט בפרשת חקת (כ. ה) לגבי מי מריבה הקב"ה אמר למשה "והוצאת להם מים", דמשמע שמשוה יוציא.

ונראה לבאר ע"פ דברי האור החיים דכאן דהיה קודם מתן תורה ולכן הקב"ה אמר שיוציא מאליו, אבל גבי מי מריבה דהיה לאחר מתן תורה הקב"ה אמר למשה שיוציא מעצמו ע"י הכח התורה שלו, ועיין לקמן בפרשת חקת שנתבאר עוד בזה.

וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וגו' (י"ז. י"ב)

מבואר שאופן המלחמה עם עמלק הוא ע"י שידי משה למעלה, ומשעבדים את ליבם לאביהם בשמים, ואפילו ש"ידי משה כבדים", בכל זאת עשו את כל התחבולות כדי שידיו ישארו למעלה וינצחו את עמלק, והוא לימוד לנו שבזמן ש"יקרד" עמלק, יש להתחזק בכל כוחותיו ללמוד תורה ואז ינצח.

לע"נ מרת גיטל דבורה ב"ר ישראל יצחק וירז'בינסקי ע"ה

אמו של מנכ"ל מוסדות ארחות תורה הר"ר יעקב הי"ו

נלב"ע י' שבט תשע"ט - ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ הגאון הגדול רבי שלום בן ציון ב"ר שמואל פלמן זצוק"ל בעל ה"שלמי תודה" ורבה של "נחלת משה"

נלב"ע י"ב שבט תשע"ה - ת.נ.צ.ב.ה.

א"א שלא להזכיר במעמד הזה את מורינו ורבינו הגר"ב צ' פלמן זצוק"ל שכולם יודעים שהדמעות שלו, התפילות שלו וההשפעה שלו במקום הזה, מזה בעצם המקור של כל הבית מדרש הגדול הזה, אין ספק שזכותו תעמוד לנו הלאה שנוכל כולנו להמשיך את המפעל הגדול הזה. (מדברי רבינו רה"י שליט"א במעמד סיום הש"ס ודינר למוסדות נחלת משה, מוצ"ש וואר תש"פ)

לתרומות והערות ולקבלת הגיליון 0556777668 ובמייל - RS244244@gmail.com